

Дүрбэдэхи класста үзэгдэхэ
«Түрэлхи хэлэн»
гэһэн һуралсалай методическа
хүсэд суглуулбари.

«Түрэлхи хэлэн» гэнэн номой гол зорилго:

«Түрэлхи хэлэн» гэнэн нуралсалай методическа хүсэд суглуулбари бага наһатай нурагшадай урда жэлнүүдтэ үзэһэн, уран зохёолнуудые дүүрэн хадуун абаха, сэдхэлээрээ уншаха, түрэлхи хэлэнэйнгээ баялигые, илангаяа уран үгын удха шанар ойлгохо, бээе даагаад уран зохёолнуудые саг үргэлжэ уншаха дадалнуудыень нарижуулалга болоно.

Түрэлхи хэлэн» номой тодорхой зорилгонууд:

- бага наһанай һурагшадай литературна хүгжэлтэ дээшэлүүлхэ байдал тогтоолгын ажал үргэлжэлүүлхэ;
- уран зохёолнууды дүүрэн хадуун абаха, эмоциональнаар хандаха шадабари хүгжөөлгы үргэлжэлүүлхэ;
- уран зохёол сэдхэлээрээ мэдэрхэ, ойлгохо, зохёолой байгуулһан уран аргууды таниха, тухайлан бодомжолхо зохёохы дадалнууды хүгжөөлгэ үргэлжэлүүлхэ ;
- хүүгэдэй поэтическэ дуулан шагналга, уран һайханда нарин хандалга, зохёолой хэлэн, удха дээрэнь хүдэлжэ, хүмүүнэй үнэ сэнтэй хараа бүридүүлгэ хүгжөөлгэ үргэдхэхэ;
- уран зохёолдо эдир уншагшын хандаса харуулжа һургаха;
- уран уншалгын дадал нарижуулха;
- хэмжээгээрээ ехэ багашье, удхаараа хүнгэн хүндэшье зохёолнууды, гүнзэгыгөөр ойлгохо дадал нарижуулха;
- бага наһанай һурагшадта зорюулагдаһан эрхим уран зохёолнуудтай болон научна-познавательна литературатай танилсуулга үргэлжэлүүлхэ;
- һурагшадай уншаха һонирхол, эрмэлзэл дээрэнь үндэһэлжэ, уншалгын шанар программын эрилтын ёһоор нарижуулха.

		Хуудануудай тоо	Хэблэгдээн хуудануудай тоо	тираж
1	Ном I хуви	160	11,70	700
2	Ном II хуви	190	14,04	700
3	Ажалай дэвтэр I хуви	64	6,72	900
4	Ажалай дэвтэр II хуви	83	8,82	950
5	Методическа дурадхалнууд	120	7,65	1000
6	Литературна уншалгын программанууд			

2009 г.

2010 г.

9 ондоо халбари темэнүүд:

1. Түрэлхи хэлэн, түрэнэн дайда.
2. Удха сэсэн аман зохёол,
Урда үеын нургаал захяал.
3. Литературна онтохонууд.
4. Арадай баатар Гэсэр.
5. Сагаалган.
6. Буряад уран зохёолой эхи табигшад.
7. Баснинууд.
8. Уран зохёолшод үхибүүдтэ.
9. Уран шүлэгэй долгин дээрэ.

С.Ц. Содномов

Методическа
дурадхалнууд

НЭГЭХ НХҮЭРҮД

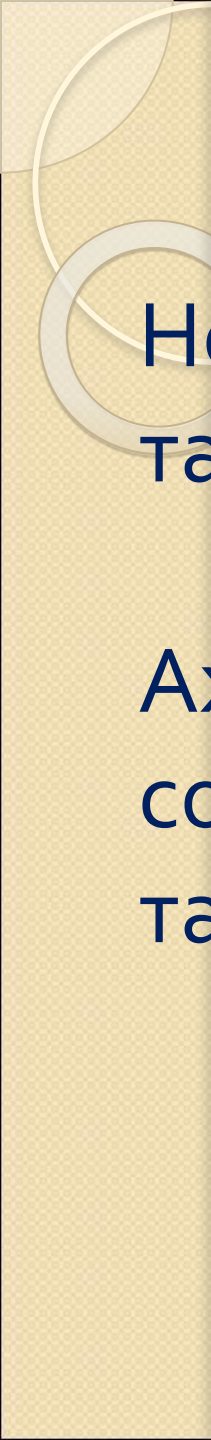
4

Методическа дурадхалнууд.

Жэшээтэ хэшээлнүүд түрүү багшанарай дүй дүршэлһөө үгтэбэ.

1. Д.Д.Шойнжонова (Буряад республикын үндэнэ яһатанай лицей - интернат)
2. В. Б Чернинова (Агын 1-дэхи дунда һургуули)
3. Е.Д. Гомбоева (Агын 3-дэхи дунда һургуули)
4. С. Н. Дамбиева (Ага, Амидхашиин дунда һургуули)

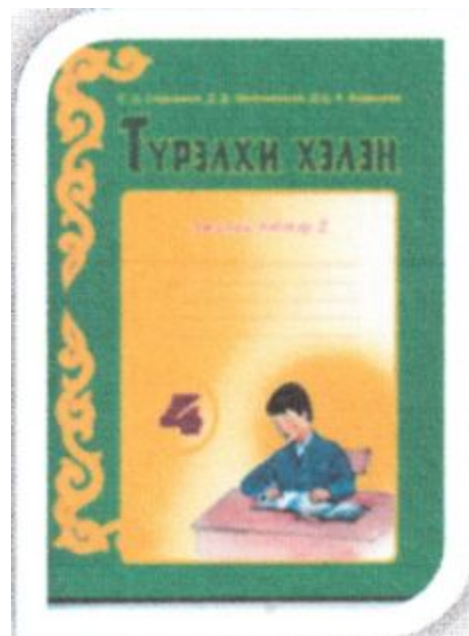
-
1. Литературна уншалгын хэшээлнүүдые эмхидхэхэ методическа заабаринууд.
 2. Түсэбэй ёһоор хуряангы хөөрэлгэдэ бэлдэлгэ.
 3. Рассказ хөөрэлгэдэ бэлдэхэ түсэб табилга.
 4. Онтохонуудые уншалгаар һанамжанууд.
 5. Шүлэг сээжэлдэхэ арганууд.
 6. Уншалгын хэшээлнүүдтэ текстээр хүдэлхэ аргануудай янзанууд.

Ном соо үгтэһэн таабаринуудай
тайлбаринууд.

Ажалай 1-дэхи ба 2- дохи дэбтэрнүүд
соохи кроссворднууд болон ребусүүдэй
тайлбаринууд.

Ажалай дэбтэрнүүд.

ТЕМЭ: Х. НАМСАРАЕВ «ҮНШЭДЭЙ ҮХЭЛ»

 «Үншэдэй үхэл» гэжэ зохёолой удха хэр ойлгононоо шалга. Зүб хаань «+», буруу хаань «-» тэмдэгүүдые таби.

1	Сэлмэг харахан нюдэтэй, сэбэрхэн сагаахан шарайтай, зөөлэн үгэтэй, долоо наһатай Дондог хүбүүн эртэхэн бо- доод, галайнгаа хажууда ерэжэ һууба.	
2	Эхэнь абдараа уудалжа, үнинһөө хойшо хүбүүндээ гэжэ хадагалһан хатанхай айрһа гаргажа үгэнэ.	
3	Газаа бүрхэг хүйтэн үдэр, хүхы шубуунай донгодохо хонгёо һайхан абяаншье дуулданагүй.	
4	Дондог хүбүүн нариихан, хурсахан хоолойгоор аба эжы хоёроо энхэрэн дурдажа, ирагуу аялгаар эхилэн дуулана.	
5	Боро зүһэтэй бүрбэгэрхэн хурьган бэлшэжэ ябаһан хонидой дундаһаа толгойгоо үргэжэ, шэнгэхэнээр мааран Дондогой хажууда гүйжэ ерэнэ.	
6	Баян Бата Дондог хүбүүндэ бишыхан хурьга бэлэглэбэ.	
7	Алуулхаяа мэдэжэ байһандал, Бүрбөөхэй абарыт гэнэн шэнги уйдхартай шэнгэхэнээр маараба.	
8	Минии һайнда хоолойгоо тэжээлгэжэ байһаншни багадаад, үшөө хүлһэ эрихэ болобо гүш? – гээд, баян Бата хүбүүнэй эльгэ руу бии шадалаараа үдхэлжэрхинэ.	
9	Бишыхан Дондогой хайрата бэень Батын тогооной гэрэй оёрто хаягдаба.	
10	Иигэжэ эжэлшэн ябаһан хоёр үншэд алтан дэлхэйһээ хахасаһан юм.	

 «Шадамар Шалхагар хоёр» гэхэн онтохо гэртэхинтээ унша. Гэртэхинэйнгээ мүн өөрынгөө уран уншалга сэгнэ, ямараар уншанан тухайгаа ✓ энэ тэмдэгээр тэмдэглэ.

Уран уншалгын критеринууд	би	аба эжы	аха эгэшэ	дүү хүбүүн (басаган)
Текстын удха ойлгогдоо.				
Зогсолтонууд зүб хэгдээ.				
Гол үгэнүүд хоолойн аялгаар зүб илгагдажа үгүүлэгдээ.				
Үгүүлэлэй дунда интонаци зүб баримталагдаа.				
Үгүүлэлэй һүүлдэ интонаци зүб баримталагдаа.				
Үйлэдэгшэ нюурай сэдхэлэй байдал дамжуулагдаа.				
Үгэ соохи удаан аялганууд зүб уншагдаа.				
Үгэ соохи дифтонгнууд зүб уншагдаа.				
Үгэнүүдые һэлгэнгүйгөөр, гээнгүйгөөр зүб уншаа.				
Үйлэдэгшэ нюурнуудай хөөрэлдөө уран найнаар уншажа, тэдэнэй сэдхэлэй байдал зүбөөр дамжуулагдаа.				

Өөрыгөө шалга

- 1) Бурыад лнтературын эхн табнгуша.
 - а) Г. Чнмнтов
 - б) Х. Намсараяев
 - в) Б. Абндуев

- 2) Х. Намсараяев «Үншэдэй үхэл» гэжэ расказ соогоо ямар сагай байдал харуулнаб?
 - а) урданай саг
 - б) мүнөөнэй саг
 - в) ерээдүй саг

- 3) Дондог хүбүүн эжы абадаа ямараар хандадаг байгаааб?
 - а) урн зөөлэхэнөөр
 - б) дурагүйгөөр
 - в) хамаагүйгөөр

- 4) Ямар ушарнаа бншыхан Дондог баян Батын хонншон болооб?
 - а) найн дураараа
 - б) эжы абаһаа гээгдэжэ үншэрһэнһөө
 - в) ажал үгы байһанһаа

- 5) Юундэ Дондог Бүрбөөхэй хоёр эжэлшэнэн байгаааб?
 - а) баян Батын захнрлтаар
 - б) хоюулан үншэн байгаа
 - в) арад зоной гуйлтаар

- 6) Яажа Дондог хүбүүн амн наһанһаа хахасааб?
 - а) ехээр үбшэлөө
 - б) гэнтын аюулда ороо
 - в) ехээр сохюулаа

6. Онъон үгэнүүдые уншаад, темэнүүдые нь элирүүлэ.

Ажалда дуратай хүн
Алтанһаа үнэтэй.

Ажал хүдэлмэри
тухай

Эхэ оронһоо
Хахасаһан хүн
Энэ наһан соогоо
Гуниглаха.

Ургажа байхадаа
Ногоон һайхан,
Олоороо байхадаа
Нүхэд һайхан.

Хани нүхэд,
нүхэсэл тухай

Жаргал,
зоболон тухай

Элүүр энхэ ябаханда,
Эд зөөри олдохо.

Эхэ орон тухай

Ажалша хүн
Арад зондоо хүндэтэй,
Хүдэлмэришэ хүн
Хүн зондоо тухатай.

1. «Үнэгэнэй хани нүхэсэл» гэхэн онтохон соо үнэгэнэй, баабгайн, шонын дүрэнүүдээр хүнүүдэй ямар абари зан харуулагданаб? Зурлаануудаар холбо.

Үнэгэн •

Баабгай •

Шоно •

- ухаатай
- сэсэн
- хүбэлгэн
- мэхэтэй
- залхуу
- ажалша
- хянуур
- хайн зантай
- худалша
- хүнэй үгэдэ ородог
- тэнэг
- хүндэ этигэдэг

6. Тала тухай ямар уран үгэнүүдээр хэлэжэ болохоб, ханаад аба.

Ямар?

уужам

үргэн

нэмжээ

тэгшэ

аажам

тэнюун

баян

элдин

халюун

сэсэгтэ

тала

Яанаб?

нэмжынэ

хабтайна

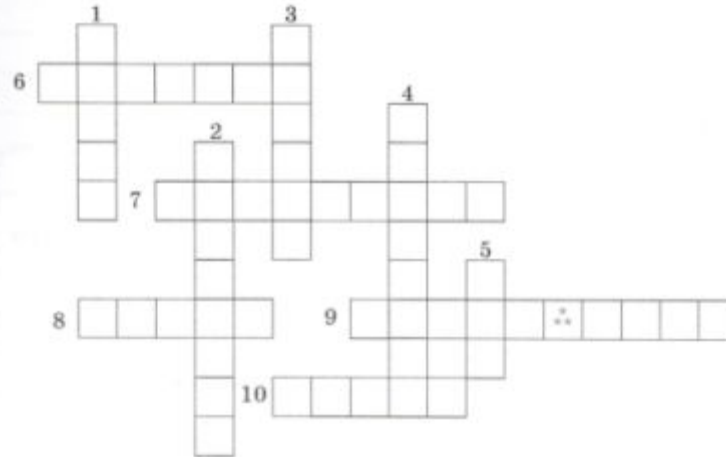
халюурна

ногоорно

дуурана

нойрсоно

5. Кроссворд таа.

Дээрэнээ доошоо:

1. 15–20 минутын саг соо уурал дээрэ шанагдадаг буряад зоной тон дуратай эдеэн.
2. Сагаалганай хайндэрые шэнжэлһэн эрдэмтэнэй фамили.
3. Сагаалганда буряадууд ямар эдеэ бэлдэдэг бэ?
4. Сагаалганай урдахи харын 29-эй хүни юун болодог бэ?
5. Нангин сагаан эдеэн.

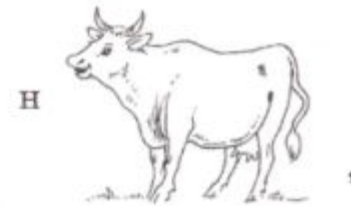
Хажуу тээшээ:

6. 12 жэлэй амитадай аха заха.
7. Буряад арадай заншалта хайндэр.
8. Аха заха хүндэ барیداг хүндын тэмдэг.
9. Гараха Сагаан харын урдахи үдэр.
10. Эжы абадаа, аха дүүнэртээ, үетэн нүхэдтөө хэлэдэг захяа үгэ.

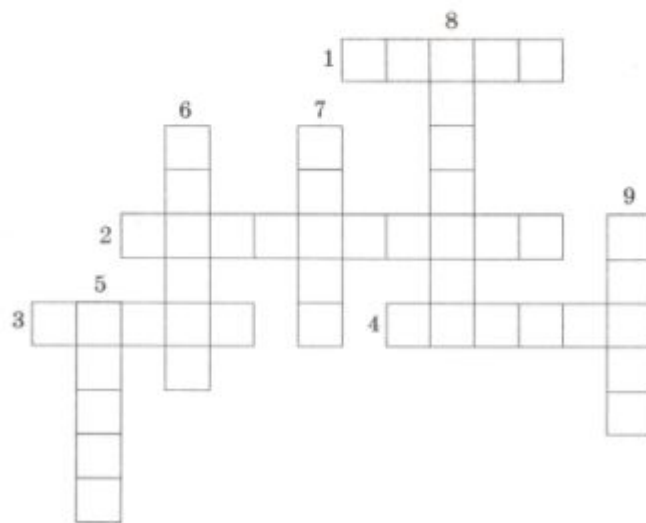
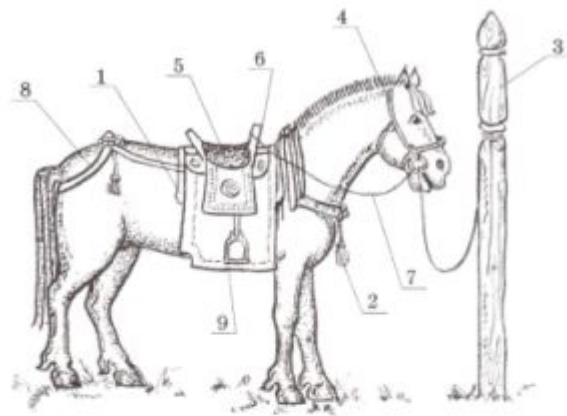
2. Энэ ребус таажа, оньhon үгэ бэшэ. «Хүлэг минии морин» гэнэн шүлэгэй удхада таарана гү? Удхыень тайлбарилла.

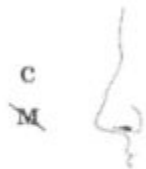
М
Х
20 Н

1. Мориной тоног нэрлэжэ, клеткэнүүд соо тааруулан бэшэ.

5. Үгтэнэн ребусуудыг таагаад, тайлбаринь бэшэ. Нэгэ үгөөр юун гэжэ нэрлэжэ болохоб?

ТОЛ ”

6. Хүнэй бэеын хубинуудаар ребусуудыг зохёогоод турша.

Творческо группа.

1	Содномов Сономбал Цыденович	Педагогикын эрдэмэй кандидат, Буряад республикын габьяата багша	Филологиин кафедрын ахалагша	БГУ
2	Шойнжонова Дугарма Дымбрыловна	Буряад республикын габьяата багша	Эхин классуудай багша	БГОУ РБНЛ- И №1
3	Бадмаева Дулма- Цырен Хишиктуевна	Россин Федерациин габьяата багша	Эхин классуудай багша	МОУ Агын 1- дэхи дунда hургуули